

**Anna Kucz, *Visualizzazione nella poesia di Nemesiano*,
Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum
w Krakowie, Kraków 2022.**

Anna Kucz jako teolog, filolog klasyczny, literaturoznawca, profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach swoje zainteresowania badawcze skupia przede wszystkim na literaturze rzymskiej i cywilizacji śródziemnomorskiej – a szczególnie na przemianach kultury i myśli europejskiej spowodowanych jej spotkaniem z chrześcijaństwem. Napisana w języku włoskim książka *Visualizzazione nella poesia di Nemesiano*, licząca pięć rozdziałów, poprzedzonych wstępem i podsumowanymi zakończeniem, zwieńczona bibliografią i indeksem osób, a także wzbogacona kilkoma barwnymi ilustracjami, wprowadza czytelnika w świat Nemezjana – rzymskiego poety z III w., którego autorka ukazuje jako jednego z prekursorów poezji późnoantycznej, skupiając się na jego sposobie obrazowania (zwłaszcza bohaterów świata arkadyjskiego i łowieckiego: Diany, kobiet, fauny i flory) i wykazując oryginalność oraz sztukę poetycką zachowanej twórczości (czterech eklog i poświęconej łowiectwu *Cynegetica*).

Analizy poprzedzone zostały biografią kartagińskiego poety na tle jego epoki (druga połowa III w.) i jej problemów społecznych. Kucz przypomina, że były to czasy coraz większego chaosu (*un crescente caos*), nazywane także „wiekiem niepokoju” (*secolo dell’instabilità*) lub „wojskowej anarchii” (*dell’anarchia militare*), w którym cesarze – „zwycięzcy i triumfatorzy” – zmagali się z problemem zapewnienia bezpieczeństwa państwu. Następnie badaczka przechodzi do zagadnień literackich, zaczynając od genezy i charakterystyki sielanki (w tym jej *locus amoenus* i *locus horridus*, sielankowej „Arkadii” miłej – ale i gorzkiej niekiedy, będącej wytworem wyobraźni poety, ale mającej też wiele wspólnego z Arkadią rzeczywistą), dla której istotna

jest wspomniana wcześniej bogini Diana oraz związana z nią fauna i flora. Autorka przypomina, że Nemezjan – zgodnie z bukoliczną tradycją grecką (Teokryt) i rzymską (Wergiliusz, Kalpurniusz) – tworzy fikcyjne uniwersum (*un universo immaginario*), to jest środowisko pasterzy i otaczającej ich przyrody, a genezę idylli – usytuowanej jako gatunek literacki na styku dramatu, epiki i liryki – wywodzi się często z układanych na cześć Diany pieśni sycylijskich pasterzy lub lacedemońskich wieśniaków.

Kucz, co jest szczególnie odkrywcze i zarazem interesujące dla czytelnika, wykazuje w szczegółowej analizie wszystkich czterech eklog, popartej cytowanymi fragmentami utworów (zarówno w języku oryginału, jak i w tłumaczeniu na język włoski), że dla Nemezjana – wrażliwego poety i obserwatora świata – kluczowe jest, by za pomocą słowa, poprzez kolor, dotyk, słuch, zapach, a nawet smak, stworzyć językowy obraz miłości i melancholii, przyjemności i rozpacz, radości (niekiedy – jak w *Ekłodze III* – wręcz dionizyjskiej) i smutku. Akcentując „własną ścieżkę” (*propria strada*) i „głos osobny” (*propria voce*) Nemezjana – oryginalnego poety erudyty, autorka nie pomija również odwołań w każdym jego utworze do wielkiego poprzednika poezji bukolicznej – Wergiliusza. Nie jest to jednak niewolnicze naśladownictwo (*imitazione servile*) – jak mogłoby sugerować chociażby wyplatanie koszyczka w *Ekłodze I* Nemezjana i *Ekłodze X* Wergiliusza. Nowatorstwo Kartagińczyka widać na przykład w zupełnie innym konstruowaniu charakterystycznej dla idylli atmosfery rywalizacji artystów – nie ostrej walki, lecz pełnego harmonii i szacunku współzawodnictwa pośród pięknej przyrody (*Ekloga I*) – czy w poddaniu się przez zakochanych rytuałom magicznym w celu wyleczenia się z miłości (*Ekloga IV*). W *Ekłodze II* – podobnie jak *Ekłodze IV* mówiącej o nieszczęśliwej miłości – poeta nawiązuje do Teokryta, Wergiliusza i Kalpurniusza, ale – jak pokazują analizy tekstu – emocjonalna rozpacz szaleńczo zakochanych młodzieńców ukazana jest tu jako utrata przez przyrodę jej piękna – barw, zapachów i smaków.

Autorka zwraca też uwagę na znaczenie i różnorodność drzew w sielankach Nemezjana. Występują tu na przykład wiązy i buki (*Ekloga I*); dąb, buk i wiąz (*Ekloga III*); a także inne rośliny, jak choćby

winorośl i bluszcz jako atrybuty Pana – boga o wonnych włosach (*profumati capelli*). Jest to piękna, jakby zaczarowana przyroda, mająca wpływ na życie człowieka. Autorka udowadnia, że istotne w poezji Nemezjana są także efektowne opisy, językowe obrazy dziwaczych czy zabawnych postaci (jak Pan czy stary Selen w *Eklodze III*). W tych utworach znaleźć można urozmaicenie (*varietas*), wzniosłość (*sublimitas*) oraz wdzięk i powab (*gratia et venustas*), a także dynamizm i artystyczną ekspresję. Kucz trafnie zauważa – nawiązując do Filostrata i jego *Obrazów* – że sztuka poetycka Nemezjana jest zarazem sztuką malarską.

W *Cynegetica* z kolei przyroda traktowana jest przez ludzi zupełnie inaczej niż w eklogach. W tym dziele to nie natura kieruje ludzkim życiem, lecz człowiek – zrazu jako baczny jej obserwator – zaczyna się od niej odłączać i stawać ponad nią czy też panować nad nią, oddając się hodowli i tresurze zwierząt łowieckich (psów i koni, a także ptaków) oraz myślistwu rozpropagowanemu wcześniej – jak przypomina badaczka, podkreślając silny związek rozwoju ówczesnego łowiectwa z władzą – przez rzymskich cesarzy (zwłaszcza: Trajana, Hadriana, Marka Aureliusza i Karakallę).

Anna Kucz eksponuje w swojej książce również rozległą wiedzę Nemezjana jako znawcy psów i koni myśliwskich. Podkreśla jego zalecenia dotyczące hodowli, właściwej tresury, terapii prozdrowotnych i kompleksowej opieki nad zwierzętami. Czytelnik może lepiej poznać stan ówczesnej weterynarii, na przykład stosowanie przez hodowców masaży czy profilaktycznego upuszczania krwi koniom. Mądry hodowca dba o zwierzęta, by były zdrowe, sprawne i skuteczne podczas polowań na zające, jelenie, wilki, lisy, mangusty (ichneumony), żbiki, jeżozwierze, niedźwiedzie czy dziki. W *Cynegetica* Nemezjan jawi się zatem jako dydaktyk łowiectwa, znawca hodowli zwierząt myśliwskich, specjalista od zastawiania sieci, sideł i straszyleł w celu odłowu dzikiej przyrody oraz zaspokojenia żądzy człowieka do władania nad światem przyrody.

Ostatni rozdział książki zaciekawia szczególnie czytelników interesujących się zagadnieniem kobiet w kulturze starożytnej – zarówno tych śmiertelnych, jak i nieśmiertelnych. Nemezjan opisuje bowiem

w *Cynegetica* mityczne bohaterki jako dzielne kobiety – emancypantki, które próbują zmienić swój status społeczny przez dążenie do wyzwolenia się spod tyrańskiej władzy mężczyzn, a niekiedy również spod władzy kobiecej zawiści. Płacą za to jednak bardzo wysoką cenę – utraty życia. Szczególną uwagę w tym rozdziale autorka zwraca na specyficzne cechy bogini dzikiej natury i łowów Diany, lśniącej złotem i klejnotami. Występują one właściwie tylko u Nemezjana – Diana jest bowiem u niego bóstwem wpływającym poprzez sztukę łowiecką na ład społeczno-polityczny. Kucz dokładnie analizuje bogatą symbolikę związanych z boginią kolorów: złota, purpury i bieli oraz przywołuje wcześniejszych poetów (szczególnie Owidiusza), by pokazać różnice, podobieństwa czy szerszy kontekst literackich sposobów przedstawiania Diany.

Podkreślić należy również ciekawe zakończenie książki, które oprócz wieńczących pracę wniosków ma także charakter osobisty oraz dygresyjny. W tej części opracowania można między innymi znaleźć interesujące objaśnienia dotyczące przypisywanej Nemezjanowi sentencji: *Carmina non dant panem* (pieśni nie dają chleba).

Książka *Visualizzazione nella poesia di Nemesiano* jest ważnym wkładem w badania nad dziełami Nemezjana, ale także nad zagadnieniami literaturoznawczymi, związanymi z estetyką, obrazowaniem i sensualnością w poezji.

Dominika Budzanowska-Weglenda

Dr hab. DOMINIKA BUDZANOWSKA-WEGLENDA, prof. ucz. – kierownik Zakładu Retoryki w Katedrze Literatury Staropolskiej i Oświeceniowej na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW w Warszawie. Zainteresowania naukowe: filozofia stoików, epikurejczyków, Plutarcha z Cheronei, bajka Ezopowa, millenaryzm, donatyzm, ikonoklazm, metody egzegezy patrystycznej.